

ḳātū's-ṣu'arâ' gibi eserlerden de faydalanmıştır. Kitapta Tevrat ve İncil'den, Doğu kaynaklarında sık rastlanan İran ve Hint sözlerinden ve Aristo'dan nakiller de yer almaktadır. Müellifin kendinden öncekilerden yaptığı nakiller sayesinde *el-İḳdû'l-ferîd* ilk dönem İslâm tarihinin siyasi, içtimai iktisadi ve kültürel kaynaklarından biri olma özelliğine sahip bulunduğu gibi söz konusu nakilleri doğru, tam ve sağlıklı biçimde aktarması dolayısıyla kendisinin faydalandığı bu eserlerin neşri sırasında başvurulacak güvenilir bir kaynaktır. Nitekim *Uyûnü'l-aḫbâr* yayımlanırken *el-İḳdû'l-ferîd*'den istifade edilmiştir.

Eserde müstensihlerin ilâveleri sebebiyle bir kısım hatalar ve dönemin anlayışı gereği bazı hurafeler de mevcuttur. Meselâ bir yerde Muâviye vefat ederken oğlu Yezîd'in yanında olduğu (*el-İḳdû'l-ferîd*, IV, 272), bir başka yerde ise aksi söylenmekte (*a.g.e.*, IV, 387), müellifin ölümden sonra yaşamış Abbâsî halifeleri Râzî-Billâh, Müttakî-Lillâh, Müstekfî-Billâh ve Mutî'-Lillâh'ın biyografileri verilmekte (*a.g.e.*, V, 129-131), Gatafân kabilelerinden bir kişinin 190 yaşında saçının ve dişlerinin yeniden çıktığı ve gençleştiği nakledilmektedir. Sâhib b. Abbâd'ın *el-İḳdû'l-ferîd*'de yeni bir şey bulmadığını söylemesi, "Bu bizim malımızdır, iade edildi" anlamındaki âyeti (Yûsuf 12/65) temsil getirerek onun Doğu âlimlerinin eserlerinden alıntılar olduğunu telmih etmesi abartılı ve haksız bir eleştiridir. Zira eser, Endülüs tarihi ve sosyal hayatıyla ilgili olarak ihtiva ettiği bilgilerin yanı sıra başta İbn Abdürabbih'in kendisi olmak üzere Endülüslü şairlere ait şiirler dolayısıyla bir orijinallik taşımaktadır.

el-İḳdû'l-ferîd İbşîhî'nin *el-Müsteṭraf*'ı, İbn Haldûn'un *Muḳaddime*'si, Kal-kaşendî'nin *Şubḫu'l-a'ṣâ'sı* ve Abdülkâdir el-Bağdâdî'nin *Hizânetü'l-edeb*'i gibi birçok kitaba kaynak olmuştur. Eser, Ebû İshak İbrâhîm b. Abdurrahman el-Vâdîâşî el-Kaysî ile İbn Manzûr tarafından ihtisar edilmiş, Mısır Millî Eğitim ile Mısır Kültür ve İrşad bakanlıkları tarafından birer muhtasarı yayımlanmıştır. İki Bulak'ta 1263'te (1847) olmak üzere birçok defa basılan eserin (Kahire 1302, 1305, 1316, 1353) ilmî neşirleri Muhammed Saîd Aryân (I-VIII, Kahire 1940), Ahmed Emîn, Ahmed ez-Zeyn ve İbrâhîm el-Ebyârî (I-VII, Kahire 1940-1953), Müfîd Muhammed Kumeyha ile Abdülmeccid et-Terhînî (I-IX, Beyrut 1404/1983) tarafından yapılmıştır. Eserdeki kadınlarla ilgili bilgiler Abdümühennâ ve Semîr Câbir tarafından bir araya getirilerek *Aḫbârü'n-nisâ' fi'l-İḳdû'l-ferîd* adıyla yayımlanmıştır (Beyrut 1410/1990). Muhammed İbrâhîm Sâlim Te'ḏibü'n-nâşî'in *bi-edebî'd-dünyâ ve'd-dîn* adıyla eserden bir seçme hazırlayıp yayımlanmıştır (Kahire 1406/1985).

Humeydî, bir kısmı İbn Abdürabbih'in kendi el yazısı ile olan divanından yirmi cüzün üzerinde bir kısmını gördüğünü söylemekteyse de (*Cezvetü'l-muktebis*, I, 164) bu divan günümüze ulaşmamıştır. Şairin çeşitli kaynaklardan derlenen şiirleri *Divânü İbn Abdirabbih* adıyla yayımlanmıştır (nşr. Muhammed Altuncî, Dimaşk 1397/1977; nşr. Muhammed Rıdvân ed-Dâye, Dimaşk 1399/1979, 1407/1987). *Keşfü'z-zunûn*'da İbn Abdürabbih'e nisbet edilen (II, 1543) *el-Lübâb fi ma'rife-ti'l-İlm ve'l-âdâb* adlı bir eserin *el-İḳdû'l-ferîd*'in altıncı bölümünün bir parçası olduğu tahmin edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Abdürabbih, *el-İḳdû'l-ferîd*, I-VII; a.mlf., *Divân* (nşr. Muhammed Altuncî), Dimaşk 1397/1977, neşredenin girişi, s. 3-49; a.e. (nşr. M. Rıdvân ed-Dâye), Dimaşk 1407/1987, neşredenin girişi, s. 5-15; İbnü'l-Faradî, *Târîḫü'ulemâ'i'l-Endelûs* (nşr. İbrâhîm el-Ebyârî), Kahire 1403/1983, I, 87-88; Seâlibî, *Yetimetü'd-dehr*, II, 6-10; Humeydî, *Cezvetü'l-muktebis* (nşr. İbrâhîm el-Ebyârî), Kahire 1410/1989, I, 164-167; Feth b. Hâkân el-Kaysî, *Maṭmaḫu'l-enfûs* (nşr. M. Ali Şevâbîke), Beyrut 1403/1983, s. 51-53, 270-275; Dabbî, *Buğyetü'l-mültemis*, I, 191-193; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebâ'*, IV, 211-224; İbn Dihye el-Kelbî, *el-Muṭrib* (nşr. İbrâhîm el-Ebyârî v.dğr.), Kahire 1954, s. 151-156; Brockelmann, *GAL*, I, 161; *Suppl.*, I, 250-251; a.mlf., "İbn Abd Rabbihî", *IA*, V/2, s. 693; a.mlf., "İbn Abd Rabbih", *EP* (İng.), III, 676-677; A. G. Palencia, *Târîḫü'l-fikri'l-Endelûsî* (trc. Hüseyin Mûnis), Kahire 1955, s. 169-172; C. Zeydân, *Âdâb* (Dayf), II, 177-178; Hannâ Fâhûrî, *Târîḫü'l-edebî'l-Arabî*, Beyrut 1960, s. 826-828; a.mlf., *el-Mücezz fi'l-edebî'l-Arabî ve târîḫih*, Beyrut 1985, III, 48-67; Sezgin, *GAS*, II, 681-682; Ahmed Emîn, *Ḍuhrü'l-İslâm*, Beyrut 1388/1969, III, 84-88; İzzeddin İsmâil, *el-Meşâdirü'l-edebiy-ye ve'l-lugaviyye*, Beyrut 1977, s. 177-186; Cebrâil Süleyman Cebbûr, *İbn Abdirabbih ve İḳdûh*, Beyrut 1979; M. Rıdvân ed-Dâye, *Târîḫü'n-naḳdî'l-edebî fi'l-Endelûs*, Beyrut 1401/1981, s. 279-287; Ömer Ferruh, *Târîḫü'l-edeb*, IV, 210-220; Yûsuf Es'ad Dâğır, *Meşâdirü'd-dirâsâti'l-edebiyeye*, Beyrut 1983, I, 259-261; Mustafa Muhammed eş-Şek'a, *Edebü'l-Endelûs*, Beyrut 1983, s. 371-374; a.mlf., *Menâhicü't-te'tif inde'l-ulemâ'i'l-Arab*, Beyrut 1991, s. 291-315; W. Werkmeister, *Quellenuntersuchung zum Kitâb al-İḳd al-farid des Andalusiers Ibn Abdabbih (246/860-328/940)*, Berlin 1983; *Ma'a'l-mektebe*, s. 237-239; James T. Monroe, "The Historical arjza of Ibn Abd Rabbih", *JAOS*, XCI/1 (1971), s. 67-95; Hâzım Abdullah, "el-İḳdû'l-ferîd beyne'l-meş-nîḳ ve'l-Endelûs", *Âdâbü'r-râfideyn*, VII, Musul 1976, s. 329-364; Ahmed M. en-Necâr, "Meşâdirü'l-İḳdî'l-ferîd", *ME*, LVI/4 (1983), s. 660-665; LVI/5 (1983), s. 806-811; LVI/7 (1983), s. 1159-1163; Moh. Bencheneb, "Müvâṣṣah", *IA*, VIII, 867; M. Ali Lisânî Fişârekî, "İbn Abdirabbih", *DMBİ*, IV, 188-194; M. Halife et-Tûnisî, "el-İḳdû'l-ferîd", *Tİ*, II, 14-32.

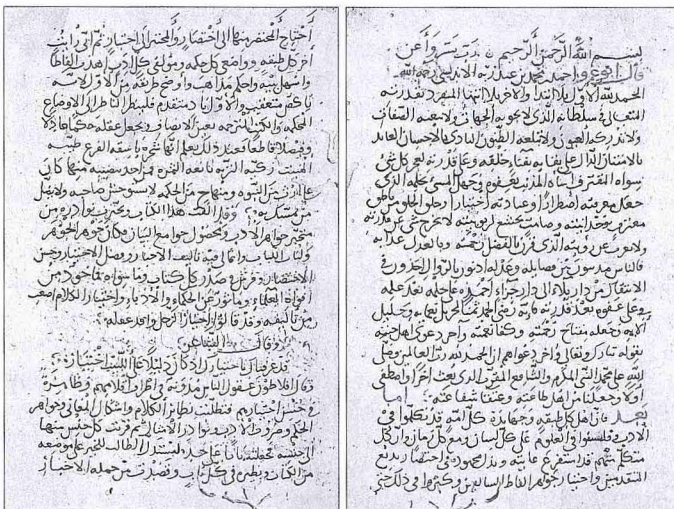
MUSTAFA MUHAMMED EŞ-ŞEK'A

İBN ABDÜRREZZÂK
(İbn Abdürzâk)

Abdurrahmân b. İbrâhîm b. Ahmed ed-Dimaşkî el-Hanefî (ö. 1138/1726)

Hanefî fakihî ve edip.

1075 (1664) yılında Dimaşk'ta doğdu. Dönemin meşhur âlimlerinden Abdülganî b. İsmail en-Nablusî'nin talebesi olup hocası eserinde seyahatleri sırasın-

İbn Abdürabbih'in *el-İḳdû'l-ferîd* adlı eserinin I. cildinin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 4139)

da onunla yaptığı yazışmalardan söz eder (*el-Haқиka ve'l-mecâz*, s. 130, 132, 208). Hocaları arasında Ebü'l-Mevâhib b. Abdülbâki el-Hanbelî, Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Kâmilî, Abdullah b. Zeynüddin el-Ömerî el-Aclünî gibi simalar bulunmaktadır. Kaynaklar İbn Abdürrezzâk'ın ferâiz, fıkıh ve edebiyat alanında yetişkin bir âlim olduğunu belirtir. Dımaşk'taki Sinan Paşa Camii'nde hatiplik görevinde bulunan İbn Abdürrezzâk bu şehirde vefat etti.

Eserleri. 1. *Hadâ'ıku'l-in'âm fi fezâ'li'l-Şâm*. Şam tarihi hakkında olup Yûsuf Bûdeyvi tarafından neşredilmiştir (Beyrut 1410/1989). Ali b. Ebû Bekir el-Herevî, Zekeriyâ el-Kazvîni, İbnü'l-Verdî, İbn Şâkir el-Kütübî gibi tarihçilerin çalışmalarından faydalanılarak kaleme alınan eser, Şam'a dair şiirlere ayırdığı bölümle bu alandaki literatür arasında önemli bir yere sahiptir. 2. *Kalâ'idü'l-manzûm fi münteķâ ferâ'izi'l-'ulûm*. İbrâhim el-Halebî'nin fıkıha dair meşhur eseri *Mülteķa'l-ebhur'un* ferâizle ilgili bölümünün manzum şeklidir. 1129'da (1717) yaklaşık 400 beyit olarak yazılan eserin Kahire Dârü'l-kütübî'l-Misriyye'de bir nüshası bulunmaktadır (*Fihrisü kütübî'l-Arabiyye*, I, 464). İbn Âbidîn bu eseri *er-Rahıku'l-mahtûm şerhu Kalâ'idü'l-manzûm* adıyla şerhetmiş ve şerh önce ayrı olarak (Dımaşk 1302), daha sonra da İbn Âbidîn'in diğer bazı risâleleriyle birlikte (*Mecmû'atü resâ'ili İbn Âbidîn*, İstanbul 1325, II, 185-260) yayımlanmıştır. 3. *Nesrü le'âli'l-mefhûm şerhu Kalâ'idü'l-manzûm*. Müellifin bir önceki eserine yazdığı şerhtir. 4. *Mefâtihü'l-esrâr ve levâ'ihu'l-efkâr*. Şemseddin Muhammed b. Abdullah et-Timurtaşî'nin fıkıha dair *Tenvîrü'l-ebşâr*'ına Alâeddin el-Haskefî'nin yazdığı *ed-Dürü'l-muhtâr* adlı şerh üzerine yapılmış bir hâşîye çalışması olup tamamlanmamıştır; "Kitâbü'ş-Şalât"ın sonuna kadarki kısım la "Kitâbü'n-Nikâh"tan bazı bölümleri ihtiva eder. Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'de *Silkü'n-naqdâr şerhu'd-Dürri'l-muhtâr* adıyla kayıtlı bulunan (nr. 6662) ve İbn Abdürrezzâk'a nisbet edilen nüsha *Mefâtihü'l-esrâr* ile aynı eser olmalıdır (M. Mutî' el-Hâfız, I, 416).

Bazı kaynaklarda İbn Abdürrezzâk'ın *Divânü şî'r* ve *Divânü'l-ḥuṭab* adlı iki eseri daha zikredilmektedir. Muhibbî ve Murâdî de onun şiirinden ve ona nazîre olarak yazılan çeşitli şiirlerden örnekler genişçe yer vermektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Muhibbî, *Zeylû Nefhati'r-Reyhâne*, s. 42, 43, 166-169, 206-227, 265, 292, 331-332, 419, 437-438; Abdülganî b. İsmâil en-Nabusî, *el-Haқиka ve'l-mecâz fi'r-riḥle ilâ bilâdi'ş-Şâm ve Mısr ve'l-Ḥicâz* (nşr. Ahmed Abdülmecid Herîdî), Kahire 1986, s. 130, 132, 208; Murâdî, *Silkü'd-dürrer*, I, 35; II, 266-274; III, 28; Ahlwardt, *Verzeichnıs*, VII, 224; *Hediyetü'l-'ârifin*, I, 552; *İzâhu'l-meknûn*, I, 484; II, 239, 520; *Fihrisü kütübî'l-Arabiyyeti'l-mecüde bi-Dâri'l-Kütübî'l-Mısrıyye*, Kahire 1345/1926, I, 464; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 409; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, V, 111-112; Selâhaddin el-Müneccid, *el-Mü'erriḥüne'd-Dımaşkıyyün fi'l-'ahdi'l-'Osmânî ve âşâruhüm*, Beyrut 1964, s. 96-97; a.m.f., *Mu'cemü'l-mü'erriḥüne'd-Dımaşkıyyün*, Beyrut 1398/1978, s. 338; M. Mutî' el-Hâfız, *Fihrisü mahtûṭati Dâri'l-Kütübî'z-Zâhiriyye: el-Fıḫhü'l-Haneḫi*, Dımaşk 1401/1980, I, 351-352, 416-417; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), III, 293; Ahmet Özel, *Haneḫi Fıḫh Âlimleri*, Ankara 1990, s. 141-142.

SAFFET KÖSE

İBN ABDÜSSELÂM, İzzeddin

(عز الدين ابن عبد السلام)

Ebû Muhammed İzzüddîn Abdülâzîz b. Abdüsselâm b. Ebi'l-Kâsım es-Sülemî ed-Dımaşkı (ö. 660/1262)

Şâfiî fakihî.

577 (1181) veya 578 (1182) yılında Dımaşk'ta doğdu. Benî Süleym kabilesine mensup olup İzzeddin'in kısaltılmış şekliyle el-İzz ve öğrencisi İbn Dakikül'îd'in verdiği "sultânülulemâ" ve "şeyhülislâm" lakaplarıyla da anılmaktadır. Tahsil hayatına nisbeten geç bir yaşta Ebû İshak eş-Şîrâzî'nin Şâfiî fıkıhına dair *et-Tenbih* adlı eserini ezberleyerek başladı. Kâdî İbnü'l-Harestânî, Ebû Tâhir Berekât b. İbrâhim el-Huşûî, Ebû Mansûr İbn Asâkir, Ebû Muhammed İbn Asâkir ve Seyfeddin el-Âmidî başta olmak üzere birçok âlimden dinî ilimler okudu. 597 (1201) veya 599 (1203) yılında bazı kaynaklara göre ilim tahsil için, bazılarına göre ise elçilik göreviyle Bağdat'a gitti. Onun Bağdat'a iki defa gitmiş olduğu düşünülebilirse de elçilik göreviyle gidip orada Ebû Ali Hanbel b. Abdullah er-Rusâfî ve Ebû Hafs İbn Taberzed gibi âlimlerle görüşmüş olması ihtimali mevcut rivayetlere daha uygun düşmektedir. Birkaç ay sonra Dımaşk'a geri dönerek öğrenimine devam eden İbn Abdüsselâm özellikle fıkıh, fıkıh usulü, tefsir, kelâm ve bir ölçüde de tasavvuf alanında derinleşti. Dımaşk'ta Azîziyye Medresesi'nde ve 635 (1238) yılından itibaren Emeviyye Camii'nin ez-Zâviyetü'l-Gazzâliyye denilen köşesinde ders okutmaya başladı. Ayrıca 637 (1239-40) yılın-

da bu caminin imam-hatipliğine getirildi. Dımaşk kadılığı yapıp yapmadığı hususunda ise kaynaklar çelişkili bilgiler vermektedir.

İbn Abdüsselâm, Eyyübîler'in Dımaşk kolu hükümdarlarından el-Melikü's-Sâlih İmâdüddin İsmâil dönemine kadar Dımaşk'ta kaldı. el-Melikü's-Sâlih İmâdüddin'in, aralarındaki siyasî çekişme yüzünden Mısır Eyyübî Sultanı el-Melikü's-Sâlih Necmeddin Eyyüb'a karşı Haçlılar'dan yardım istemesini, bazı kaleleri onlara bırakmasını, Dımaşk'a girerek silâh satın almalarına imkân tanımaması şiddetle eleştirerekaleyhte fetva vermesi ve cuma hutbelerinde artık ona dua etmemesi gibi sebeplerle önce hapsedildi, ardından Dımaşk'tan sürüldü. Cemâleddin İbnü'l-Hâcib ile birlikte gittiği Kudüs'te el-Melikü's-Sâlih İmâdüddin tarafından yapılan uzlaşma tekliflerini reddedince yeniden tutuklandı. Mısır'dan gönderilen Eyyübî kuvvetlerinin el-Melikü's-Sâlih İmâdüddin ve müttetiklerini yenmesi üzerine 639 (1241) yılında Kahire'ye gitti.

Mısır'da kendisine büyük saygı gösteren el-Melikü's-Sâlih Necmeddin Eyyüb tarafından aynı yıl Mısır (Kahire değil) kadılığına tayin edilen İbn Abdüsselâm, Amr b. Âs Camii'nin hatipliği ve Sâlihiyye Medresesi'nin müderrisliğiyle de görevlendirildi. Mısır müftüsü Hâfız Münzirî'nin onun gelişinden sonra bir saygı göstergesi olarak fetva vermeyi terkettiği rivayet edilmektedir. Olgunluk devresinde mezhebini görüşlerine bağlanıp kalmayarak kendi ihtihadlarına göre amel eden İbn Abdüsselâm Mısır'da Şâfiî mezhebinin otoritesi haline geldi.

İslâm dünyasının her yanından fetva sormak ve ilim öğrenmek için gelen insanların yoğun ilgisine muhatap olan, ilmi olgunluk döneminden sonra hayatını öğrenci yetiştirmeye ve eser telif etmeye adanmış İbn Abdüsselâm'ın kaynaklarda elli civarında öğrencisinin adı zikredilir. Bunlar arasında oğlu Şerefeddin Muhammed Abdüllatif, İbn Dakikül'îd, Ebû Şâme el-Makdisî, Şehâbeddin el-Karâfî, Ebû'l-Hasan Alâeddin Ali b. Muhammed el-Bâcî, Dîrîni, Tâceddin Abdurrahman b. İbrâhim el-Firkâh, Abdülmü'min b. Halef ed-Dimyâti ve Hibetullah b. Abdullah el-Kıftî gibi âlimler vardır.

İbn Abdüsselâm, oğlu Şerefeddin Muhammed Abdüllatif'ten nakledilen bilgiye göre (Sübkî, VIII, 245) 9 Cemâziyelevvel 660 (1 Nisan 1262) tarihinde Kahire'de öldü ve Karâfe Kabristanı'na defnedildi. Kaynakların çoğunda vefat günü 10 Ce-